



Priloga: Rzd-01-14-00004-01

Datum: 19.2.2014

opis enote žive kulturne dediščine

1. IDENTIFIKACIJA ENOTE

EID: **2-00033**

Ime enote: **Izdelovanje trničev in pisav**

Sinonimi imena enote:

2. OPIS ENOTE DEDIŠČINE

Zvrst dediščine: **gospodarska znanja in veščine**

Podzvrsti:

prehrana, rokodelska in obrtniška znanja

Tipološka gesla:

priprava sira, krašenje jedi, rezbarjenje

Kratek opis:

Izdelovanje trničev, posušenih sirov značilne hruškaste oblike, je značilno na območju Velike, Male in Gojske planine v Kamniško-Savinjskih Alpah. Izdelani so iz skute, smetane in soli ter okrašeni s posebnimi ornamentami, vtisnjenimi s "pisavami".

Opis:

Trniči so vrsta posušenih sirov značilne hruškaste oblike, ki jih pripravljajo na območju Velike, Male in Gojske planine v Kamniško-Savinjskih Alpah. Izdelani so iz skute, smetane in soli ter okrašeni s posebnimi ornamentami, ki jih vtisnejo z reliefno izrezljanimi lesenimi deščicami ali paličicami, t. i. "pisavami". Trniči se uporabljajo v vsakodnevni prehrani, pogosto kot dodatek jedem. Na Zavodu za turizem Kamnik so jih v okviru projekta Okusi Kamnika uvrstili v ožji izbor lokalnih kulinaričnih posebnosti, organizacija Slow Food jih je predstavila v svetovnem katalogu hrane. Kot posebnost kulturne dediščine pastirstva in alpske kulture v slovenskem prostoru jih je mogoče kupiti kot turistične spominke z Velike planine.

Trniči so ena izmed starih vrst sira. Pripravljajo jih iz posnetega kislega mleka, ki ga segrevajo do oblike pustega sira – skute. To odcedijo, osolijo ter ji primešajo smetano, da je sirna zmes ustrezno voljna za oblikovanje. Z rokami oblikujejo hlebčke hruškastih, proti vrhu koničastih oblik, ki se lahko končajo z majhno okrogolino. Sirno kepo nato okrasijo z ornamentami, ki jih vtisnejo s "pisavami". To so 20 cm dolge in do 2,5 cm široke deščice iz lipovega, javorovega, bukovega, macesnovega ali leskovega lesa, ki imajo vrezane različne ornamente. Deščice so v preteklosti rezljali pastirji med pašo. Z vzorci okrašene trniče nato dva tedna sušijo. Med sušenjem se njihova masa zmanjša za polovico. V preteklosti so jih sušili na polici nad ognjiščem, kjer so se odimili in tako konzervirali. Po končanem sušenju sire hranijo pri temperaturi od 14 do 18 stopinj Celzija.

V preteklosti so trniči poleg prehranjevalnega imeli tudi ritualno simbolni pomen. Pastirji so jih izdelovali poleti na planini. Vsak pastir je bil prepoznaven po vzorcu svoje "pisave", pri čemer se je kazala tudi ljudska likovna ustvarjalnost. Velikoplaninski pastirji so trniče sušili v (posvečenem) bukovem dimu, nad ognjiščem na polici, ki je bilo po davnih verovanjih mesto duhov rajnkih. Jeseni ob koncu paše so jih pastirji podarjali ženam in dekletom kot dokaz ljubezni in zvestobe, lahko tudi obljube zakona. Par okrašenih trničev z značilno obliko z

zaključnimi okroglinami naj bi predstavljal podobo ženskih prsi kot simbola plodnosti. Število trničev je bilo vedno parno – po dve kepi sta bili okrašeni z enakimi ornamentami. Pastirji so en trnič obdržali, drugega pa podarili svojim izvoljenkam, ki so sirčke hranile tudi več let. Če je obdarovanka sir sprejela, je s tem pristala na pastirjevo dvorjenje. S trniči so obdarovali tudi svoje bližnje.

Okraševanje raznovrstnih sirov je v starejših obdobjih zgodovinskega razvoja dokumentirano tudi na drugih geografskih območjih. Na območju Savinjskih Alp so konec 19. stoletja izdelovali trničem podobne okrašene sire "glaviče", na bohinjskih planinah pa "ožemčke", ki so jih krasili z razbeljenim železom. Na avstrijskem Koroškem so se taki siri imenovali "Käsmachet", v Istri pa "šipki". V severovzhodni Sloveniji izdelujejo "sireke", pikantne stožce iz skute z začimbami. Darilne sirne hlebčke, pogosto konzervirane v dimu, poznajo tudi na drugih značilnih pastirskih območjih v Evropi, še zlasti na območju Tater na Poljskem in Slovaškem ("oštíepky" itd.).

Trniče so izpričano izdelovali predvsem v 19. in v začetku 20. stoletja. Glede izvora lahko na osnovi primerjav sklepamo, da gre za arhaično pojavno obliko iz časa staroselskih antičnih kultur, ko so podobne okrogle sirčke "ture" namenjali rajnkim. Etimološke študije so pokazale podobnosti in izvore v latinščini ter furlanskih govorih, po čemer lahko sklepamo na izvor iz predslovanskega časa. Po prvi svetovni vojni je znanje pripravljanja trničev začelo zamirati, sedaj pa si spet prizadevajo za ohranjanje dediščine izdelovanja trničev. Enkrat letno pred Preskarjevo bajto na Veliki Planini, stanom, preurejenim v muzej, poteka delavnica, na kateri se lahko v izdelavi trničev preizkusijo obiskovalci.

Datacija:

antika (domnevno), 19. stol., prva polovica 20. stol.

3. LOKACIJA ENOTE DEDIŠČINE

Naselje: **GODIČ (KAMNIK)**

Opis lokacije:

Velika planina, Mala planina, Gojska planina

Geokode lokacije (G-K koordinate centroida): Y: **470000** X: **124280**

4. NOSILEC IZROČILA, ZNANJA ALI DEJAVNOSTI

več nosilcev

5. KARAKTERISTIČNI PRIKAZ

Foto datoteka: **KF_02_00033.jpg**

Avtorstvo in avtorske pravice prikaza:

Anja Jerin, 2013



6. VARSTVENE USMERITVE ZA ENOTO

Kategorija usmeritev: **drugi ukrepi ohranjanja žive dediščine**

Opis usmeritev:

osnovne varstvene usmeritve za živo dediščino

7. PRISTOJNOSTI

Pristojna institucija: **Medobčinski muzej Kamnik**

Strokovna področja:

etnologija, kulinarika, mlekarstvo

8. POVEZAVA ENOTE Z DRUGIMI ENOTAMI REGISTRA

Register žive kulturne dediščine:

Register nepremične kulturne dediščine:

Velika Planina - Pastirsko naselje (EŠD 140)

Velika Planina - Preskarjeva bajta (EŠD 12033)

Register premične kulturne dediščine:

Medobčinski muzej Kamnik

Slovenski etnografski muzej

9. UTEMELJITEV VPISA

Okrašeni darilni siri trniči in orodje zanje so pomemben del kulinarčne in rezbarske dediščine z območja Velike, Male in Gojske planine. Njihovo ohranjanje ima velik pomen za lokalno prebivalstvo in za lokalne gospodarske dejavnosti, kot je turistična in gostinska ponudba območja občine Kamnik. Ohranjanje znanja njihove priprave, ki se prenaša iz roda v rod, pripomore h krepitvi lokalne identitete ter prispeva k posebnosti in pestrosti območja, na katerem jih pripravljajo. Posamezne starejše pisave so v različnih muzejih in zasebnih zbirkah v Sloveniji. Z namenom ohranjanja dediščine in prenosa znanja priprave trničev si v lokalnem okolju prizadevajo za uradno zaščito geografskega porekla in tradicionalnega poimenovanja.

10. OMEJITVE GLEDE JAVNOSTI PODATKOV

Omejitev: **ni omejitev glede javnosti podatkov**

11. OPOMBE

12. KVALITETA PODATKOV

Natančnost centroida: **> 30 m**

Natančnost območja: **območje ni določeno**

13. VPIS V REGISTER

Vpis dne: **19.2.2014**

Št.: **Rzd-01-14-00004-03**

Razlog: **pobuda**

14. SPREMEMBA REGISTRA

Sprememba dne:

Št.:

Razlog:

15. IZBRIS IZ REGISTRA

Izbris dne:

Št.:

Razlog:

16. ZAZNAMKI



Številka: Rzd-01-14-00004-11-01

Datum: 19.2.2014

opis nosilca enote žive dediščine

1. IDENTIFIKACIJA ENOTE DEDIŠČINE

EID: **02-00033**

Ime enote: **Izdelovanje trničev in pisav**

2. NOSILEC IZROČILA, ZNANJA ALI DEJAVNOSTI

Nosilec:

Identifikacija nosilca: **63**

Rezka Mali

Godič 24, 1242 Stahovica

3. OPIS DEJAVNOSTI NOSILCA

Opis (posebnosti glede na opis enote dediščine):

Trniče po tradicionalni recepturi izdeluje Rezka Mali iz Godiča. V mladosti jo je postopka izdelave naučila Zefka Humar, pastirica z Gojske planine. Za sir trnič je dobila že številna priznanja, med drugim priznanje Obrtne zbornice Slovenije in oznako Art&Craft Slovenija. Postopek izdelave enkrat letno prikazuje na delavnici izdelovanja trničev, ki poteka pred Preskarjevim muzejem na Veliki Planini. Trniče prodaja kot turistične spominke z Velike planine.

4. LOKACIJA NOSILCA

Naselje: **GODIČ (KAMNIK)**

Geokode lokacije (G-K koordinate centroida): Y: **469941** X: **124242**

5. KARAKTERISTIČNI PRIKAZ

Foto datoteka: **KF_02N_00063.jpg**

Avtorstvo in avtorske pravice prikaza:

Anja Jerin, 2013



6. OPOMBE

7. KVALITETA PODATKOV

Natančnost centroida: **1 m - 3 m**

8. VPIS NOSILCA

Vpis dne: **19.2.2014**

Številka: **Rzd-01-14-00004-03**

Razlog: **pobuda**

9. SPREMEMBA NOSILCA

Sprememba dne:

Številka:

Razlog:

10. IZBRIS NOSILCA

Izbris dne:

Številka:

Razlog:

11. ZAZNAMKI



Številka: Rzd-01-14-00004-11-02

Datum: 19.2.2014

opis nosilca enote žive dediščine

1. IDENTIFIKACIJA ENOTE DEDIŠČINE

EID: **02-00033**

Ime enote: **Izdelovanje trničev in pisav**

2. NOSILEC IZROČILA, ZNANJA ALI DEJAVNOSTI

Nosilec:

Identifikacija nosilca: **64**

Drago Mali

Godič 24, 1242 Stahovica

3. OPIS DEJAVNOSTI NOSILCA

Opis (posebnosti glede na opis enote dediščine):

Pisave, reliefno izrezljane lesene paličice za okraševanje trničev, izdeluje Drago Mali iz Godiča pri Kamniku, ki se v prostem času ljubiteljsko ukvarja z raznovrstnim rezbarstvom. Izdelovati se jih je naučil samostojno, po zgledu starejših pisav, ki jih je njegova mati Rezka Mali uporabljala za okraševanje trničev. Izdeluje jih iz lipovega lesa in si sam izmišlja vzorce.

4. LOKACIJA NOSILCA

Naselje: **GODIČ (KAMNIK)**

Geokode lokacije (G-K koordinate centroida): Y: **469941** X: **124242**

5. KARAKTERISTIČNI PRIKAZ

Foto datoteka: **KF_02N_00064.jpg**

Avtorstvo in avtorske pravice prikaza:

Anja Jerin, 2014



6. OPOMBE

7. KVALITETA PODATKOV

Natančnost centroida: **1 m - 3 m**

8. VPIS NOSILCA

Vpis dne: **19.2.2014**

Številka: **Rzd-01-14-00004-03**

Razlog: **pobuda**

9. SPREMEMBA NOSILCA

Sprememba dne:

Številka:

Razlog:

10. IZBRIS NOSILCA

Izbris dne:

Številka:

Razlog:

11. ZAZNAMKI